

УДК 342.9.

Фролова І. В.,
здобувач Міжрегіональної
Академії управління персоналом

НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО СТАНУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті проаналізовано специфіку сучасного стану адміністративно-правового регулювання функціонування судів у цивільному судочинстві. Визначено авторський перелік негативних аспектів по тематиці. Розкрито зміст кожного із них.

Ключові слова: негативні аспекти, сучасний стан, адміністративно-правове регулювання, суд, цивільне судочинство.

In the article the specifics of the current state of administrative and legal regulation of the functioning of courts in civil proceedings are analyzed. The author's list of negative aspects on the subject is determined. The content of each of them is revealed.

Key words: negative aspects, current state, administrative and legal regulation, court, civil proceedings.

Сучасний стан адміністративно-правового регулювання функціонування судів цивільного судочинства відтворює та встановлює цілий ряд європейських вимог, а також характеризується встановленням ефективних способів забезпечення принципів судової діяльності. Важливим є поширення таких позитивних аспектів на увесь обсяг адміністративно-правових норм, які врегульовують функціонування судів цивільного судочинства, та мінімізація у майбутньому можливостей скасувати чи нівелювати ці позитивні аспекти у процесі подальшого реформування судочинства. Аналіз позитивних аспектів сучасного стану адміністративно-правового регулювання функціонування судів у цивільному судочинстві є необхідних для виділення дієвих та результативних методів адміністративно-правового регулювання, розподілу пріоритетності вчинення тієї чи іншої діяльності по вдосконаленню законодавства залежно від критичності ситуації та очікуваних наслідків для функціонування суду цивільного судочинства.

Окремі питання сучасного стану адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства було розглянуто такими ученими: В.А. Багрій, В. І. Божик, Г. С. Боровська, Л. В. Ватаманюк, О. І. Величко, Т. З. Герасимів, К. В. Гурська, А. О. Гуськов, Х. А. Джавадов, В. С. Єгорова, П. І. Каблак, О. А. Калашник, О. М. Макаровець, Л. П. Нестерчук, Л. Д. Оліфіренко, І. Д. Прощута, М. М. Сикал, О. Л. Стасюк, С. В. Степанов, В. А. Тімашов, О. З. Хотинська-Нор, Н. П. Христинченко, Ю. П. Шпенова. Проте, варто підкреслити, що дана тема є малодослідженою, оскільки адміністративне законодавство постійно змінюється, і саме тому дане питання не втрачає актуальності для наукової спільноти. Акти адміністративного законодавства, які урегульовують функціонування суду цивільного судочинства, постійно змінюються. Такі зміни не є послідовними або ж взаємопов'язаними, а тому дослідження сучасного стану правового регулювання потребуватиме комплексного дослідження усіх адміністративних аспектів.

Т. З. Герасимів зауважує, що задля вірного правового регулювання інституту правосуддя необхідним є вирішення питання щодо дії судочинства відповідно до міжнародних стандартів у сфері судоустрою та діяльності суддів [1, с. 35]. Тобто, дослідником виділено проблему невідповідності міжнародним стандартам національного законодавства, яке регулює питання функціонування судів (у тому числі й судів цивільного судочинства). Варто погодитись із автором щодо необхідності перманентної адаптації міжнародного та національного законодавства. Останні

проведенні реформи судової системи значно зблизили національне законодавство про судоустрій міжнародним стандартам. Це особливо стосується адміністративних питань діяльності та повноважень Вищої ради правосуддя, створення чітких конкурсних процедур зайняття суддею посади. Тому, процес наближення та його результати можливо розглядати, як позитивні, що однак не скасовує потреби подальшого розвитку адміністративного законодавства, яке урегулює діяльність судів цивільного судочинства.

О. А. Калашник, аналізуючи правовий статус місцевих загальних судів в Україні, вказує на проблему урегулювання діяльності голів таких судів та їхніх заступників щодо збільшення підстав звільнення суддів через висловлення недовіри з'їздом суддів. Із точки зору дослідника, також потребує удосконалення вплив органів суддівського самоврядування на прийняття державного бюджету [2, с. 12-15]. Погоджуючись із наявністю проблем щодо регламентації звільнення судді з адміністративної посади нормами чинного законодавства, таке питання все ж доречно вирішувати в межах конкретного суду цивільного судочинства, що дозволить суддям, на яких безпосередньо здійснюється негативний чи позитивний вплив, самостійно приймати рішення про необхідність звільнення. Вирішення таких питань з'їздом суддів має нераціональний характер, адже представники інших судів можуть бути недостатньо обізнані щодо особливостей організаційно-соціальної роботи в межах конкретного суду. Щодо можливості впливу на прийняття державного бюджету суддівським самоврядуванням, то тут слід наголосити на потребі у розмежуванні та стримуванні кожної із гілок влади. Суддівське самоврядування є безпосередньо зацікавленим в отриманні більшого розміру коштів з державного бюджету, що можна розглядати, як втручання у законодавчу діяльність, а також як порушення принципу достатності й рівності у розподілі бюджету. Тому, даний аспект, на нашу думку, не є недоліком сучасного стану адміністративно-правового регулювання функціонування судів у цивільному судочинстві.

В. С. Єгорова, здійснюючи дослідження гарантій діяльності суддів судів загальної юрисдикції, вказує на обов'язковість існування інститутів «формування суддівського корпусу» та «порядку припинення повноважень». Так, із точки зору дослідниці, саме система конкурсного відбору суддів зменшує ймовірність здійснення помилки до мінімального рівня та усуває протекціонізм. Також, В. С. Єгорова відзначає як позитивний аспект встановлення окремого виду видатків спеціально на утримання суддів з державного бюджету, що гарантує їх високий статус та не дозволяє перебрати владу квазідержавним інститутам [3, с. 4]. Руйнівний вплив випадків некомпетентності чи заохочення до вступу в корупційні відносини на функціонування суду цивільного судочинства проявляється у зменшенні звернень до суду за захистом цивільних чи сімейних прав та формуванні невірної практики розгляду цивільних справ, що у подальшому ставатиме перешкодою для проведення справедливого розгляду, а також підставою для збільшення популярності альтернативних способів вирішення правового спорів. Тому, для адміністративно-правового регулювання функціонування судів у цивільному судочинстві позитивним є надання суддям у цивільних справах в повноважень виступати медіатором, адже у такому разі відбувається встановлення довірительних відносин між сторонами спору та самим суддею. Щодо фінансування, важливим є збалансування розміру таких видатків із витратами, та забезпечення інших пріоритетних напрямів розвитку, як то щодо державних службовців чи осіб, які потребують спеціального соціального захисту. Важливо, щоб надані суддям гарантії не перетворилися на привілеї, що позбавить суддів мотивації якісно виконувати свої повноваження, внаслідок чого функціонування суду цивільного судочинства фактично не відповідатиме законодавчо визначеній меті свого створення.

І. Д. Прошута звертає увагу на наявність підзаконних нормативно-правових актів, що вирішують питання організації діяльності та регулюють конкретні питання діяльності суду, які варто розв'язати негайно [4, с. 68]. Не зважаючи на велику кількість підзаконних актів, позитивно оцінювати їх наявність можна лише частково й виключно щодо тих із актів, які були прийняті в останні роки, а отже відповідають вимогам міжнародного законодавства. Проблемою

адміністративно-правового регулювання функціонування судів у цивільному судочинстві є відсутність посилань на більшість із таких підзаконних актів у профільному законодавстві, що робить сам процес реалізації певного порядку не прозорим та вказує на потребу в органах, які проводять моніторинг чи контроль до повторного аналізу національного законодавства та визначення актів, які мають застосовуватись у тій чи іншій ситуації. Крім того, різняться й суб'єкти прийняття наведених підзаконних актів, що в окремих випадках, особливо щодо соціального забезпечення судді є недоречним, адже при цьому можуть не враховуватись реальні можливості держави та потреби суспільства. Обов'язковим, як для сучасного адміністративно-правового регулювання функціонування судів цивільного судочинства, так й для подальшого реформування, є визначення конкретних осіб, відповідальних за прийняття того чи іншого законодавчого акту, та строків прийняття.

Х. А. Джавадов зауважує про необхідність предметної спеціалізації у судовій системі, яка полягає у підвищенні компетенції суду; напрацюванні однакової судової практики; зменшенні ресурсів для оптимізації діяльності; дотриманні принципу правової визначеності; збільшенні ймовірності вирішення правової колізії та відповідного зменшення потреби звертатися до суду разом із ростом довіри до нього [5, с. 9]. Для визначення позитивного впливу на функціонування судів цивільного судочинства, необхідним є встановлення критеріїв внутрішнього розподілу справ залежно від їх характеру та наявності правопорушення на рівні законодавства, а не самостійного рішення суддів, адже поки що передбачено лише обов'язкове відокремлення суддів, які розглядають кримінальні провадження щодо неповнолітніх. Позитивним слід вважати перерозподіл загальної структури судової системи, що дозволило збільшити обсяги фінансування для судів цивільного судочинства, а отже й сприяло забезпеченню незалежності його функціонування від зовнішніх факторів.

На думку О. М. Макаровець, найбільш позитивним аспектом адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства є створення адміністративних засад діяльності апарату суду, що регулюється типовим положенням та організовує роботу суду [6, с. 58]. Тут, важливо наголосити на удосконаленні їх діяльності, встановленні більшого взаємозв'язку із регулюванням діяльності державних службовців. Наявність Типового положення свідчить про однакове урегулювання їхньої діяльності, а отже й про спільність засад функціонування судів цивільного судочинства. Наявність апарату суду зменшує навантаження голови суду та його заступників, а також зменшує ймовірність настання непередбачуваних випадків, які перешкоджатимуть проведення судового засідання.

Тож, можливо зрозуміти, що сучасний стан адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства відображає державну політику у сфері реформування судоустрою та судочинства.

До негативних аспектів адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства слід віднести наступні:

1. Процедура внутрішньої спеціалізації суддів у місцевих загальних судах, згідно чинного адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства, є недостатньо деталізованою;
2. Реформування судів цивільного судочинства не проводиться в тих обсягах, як цього потребує сучасний стан адміністративно-правове регулювання функціонування суду цивільного судочинства;
3. Згідно чинного адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів судів цивільного судочинства та оскарження прийнятого рішення є ускладненими;
4. Передбачені чинним адміністративно-правовим регулюванням функціонування суду цивільного судочинства порядки та процедури комунікації судів цивільного судочинства із

органами державної влади та недержавними інституціями, є недостатніми для належного забезпечення такої комунікації.

Негативним аспектом сучасного стану адміністративно-правового регулювання функціонування судів цивільного судочинства слід вважати надмірну загальність адміністративно-правового регулювання процедури внутрішньої спеціалізації суддів у місцевих загальних судах. Спеціалізація є одним із принципів побудови та діяльності суду загалом, проте, у більшості випадків під нею розуміють лише поділ судів за напрямками, унаслідок чого й було створено суди, що розглядають виключно господарські чи адміністративні справи. Вірним є зауваження Л. П. Нестерчук, що внутрішня спеціалізація визначає утворення в межах одного суду органу чи судді, спеціалізація якого дозволяє розглядати йому тільки певні справи (цивільні або ж тільки кримінальні справи) [7, с. 161]. Найбільш необхідною вона є для місцевого загального суду, адже до нього звертаються громадяни, як із цивільними позовами, так й щодо оскарження адміністративних правопорушень або ж щодо яких здійснюється кримінальне провадження, а тому важливо під час судового засідання володіти специфікою кожної із справ, що можливо лише за умови внутрішньої спеціалізації. Окрім того, внутрішня спеціалізація повинна стосуватись розгляду справ в межах цивільних позовів, оскільки цивільні права стосуються значного кола життєвих подій та різних суспільних відносин, що можуть бути й мало між собою пов'язані, а отже й для якісного виконання своїх повноважень суддя має бути спеціалізованим.

На сьогодні, законодавство регулює зовнішню спеціалізацію суддів, коли ж щодо внутрішньої Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначено обов'язок розподілу справ залежно від спеціалізації судді, а ст. 18 вказано на можливість запровадити спеціалізацію суддів на основі «рішення зборів суддів конкретного суду» [8]. Тобто, питання внутрішньої спеціалізації віднесено до компетенції суддівського самоврядування, і воно хоча є більш наближеним до особливостей функціонування конкретного суду цивільного судочинства, однак може під час такої спеціалізації керуватись невірними принципами або ж залучати корупційну складову. Негативним аспектом слід вважати відсутність адміністративного визначення принципів спеціалізації, гарантій для судді щодо такої спеціалізації й відсутності примусу.

Таким чином, процедура внутрішньої спеціалізації суддів у місцевих загальних судах, згідно чинного адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства є недостатньо деталізованою, що можна пояснити відсутністю внутрішньої спеціалізації у місцевих загальних судах, недостатньою увагою з боку законодавця, а також органів державної влади, що вповноважені на забезпечення функціонування суду цивільного судочинства, уваги на питання внутрішньої спеціалізації. Наслідком може стати особиста незацікавленість й невмотивованість судді до якісного вирішення судової справи, зменшення якості розгляду таких справ, а також здійснення процедури з порушенням правових принципів. Способом же розв'язання такої проблеми може стати досконаліша деталізація процедури внутрішньої спеціалізації шляхом прийняття підзаконного нормативно-правового акту, спрямованого на регулювання даного питання.

Ще одним негативним аспектом сучасного стану адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства є недостатність адміністративного забезпечення процесу реформування суду цивільного судочинства. Так, реформування судової системи здійснюється відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [9]. Важливість існування спеціальної Стратегії реформування пояснюється складністю судової системи й розгалуженістю завдань, які стоять перед судами, як щодо здійснення суддівських, так й адміністративних повноважень. Тому, Стратегія повинна мати етапізацію та стосуватись, як напрямів розвитку судів загалом, так й конкретно стосуватись кожного із видів суду, що гарантувало б комплексність змін й поступове пристосування до потреб населення. Останнє особливо актуальне для суду цивільного судочинства, адже саме на ньому лежить відповідальність по встановленню правопорядку в

цивільних правовідносинах.

Звертаючись до аналізу Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [9], можливо помітити відсутність конкретизації напрямів реформування суду цивільного судочинства, згадка про який здійснюється виключно в контексті системи загальних судів щодо розмежування компетенцій. Важливо наголосити, що втілення Стратегії має бути гарантованим, що має здійснитись за допомогою встановлення юридичної відповідальності, покладення повноважень щодо її втілення на конкретні органи чи працівників таких органів. Більше того, розподіл та етапи має полягати у встановленні точних строків початку та завершення кожного із етапів та результати, які мають бути досягнуті. Зрозуміло, що Стратегія має бути гнучкою і тому передбачати виникнення проблем із втіленням того чи іншого етапу під час реформування.

Слід констатувати, що недостатність адміністративного забезпечення процесу реформування суду цивільного судочинства негативно впливає на сучасний стан їх функціонування, оскільки у такий спосіб порушено стабільність розвитку суду, а відсутність згадок у профільному адміністративному акті не дозволяє робити обґрунтовані прогнози щодо його наступної діяльності та особливостей. У свою чергу, запроваджені зміни, у тому числі й щодо судді, як посередника, потребують підготовки та попереднього навчання судів, створення спеціальних технічних умов, визначення порядку організації, що й має передбачати Стратегія. Задля зменшення негативних наслідків від дії Стратегії, необхідно надалі доповнити її чіткими строками втілення, вповноваженими особами, що проводять контроль й моніторинг за її вчиненням та деталізувати за кожним із напрямів діяльності суду, що включатиме й суд цивільного судочинства.

Також, до негативних аспектів адміністративно-правових засад функціонування суду цивільного судочинства можливо віднести ускладненість притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів та оскарження прийнятого рішення, що пов'язано, як із підставами такого притягнення, так й із самою процедурою розгляду скарги на діяльність суду. Слід наголосити, що дисциплінарна відповідальність слугує інструментом контролю та впливу на діяльність суддів, виступає засобом обмеження їх свавілля та підвищення рівня правосвідомості. А тому від фактичної можливості притягнення судді до дисциплінарної відповідальності залежить правомірність поведінки суду, дотримання принципів неупередженості та незалежності та, врешті, реалізація правосуддя даним судом цивільного судочинства. М. М. Сикал, оцінюючи зміни до адміністративно-правового регулювання процесу притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, вказує на їх позитивний та прогресивний характер, що однак не стосується моменту із підставами, адже використання термінів «грубе порушення» або ж «істотні негативні наслідки» у законодавчому формулюванні, розширило коло владних можливостей Вищої ради правосуддя та негативно відобразилося на дотриманні незалежності [10, с. 67]. Проблемним аспектом виступає компетенції у Вищої ради правосуддя оцінювати діяльність судді, як таку, що містила грубе правопорушення залежно від своїх власних суб'єктивних переконань щодо грубості поведінки судді, а тому може призвести або до неправомірного покарання або ж стати основою для корупційних відносин й приховання факту порушення з боку судді. Така діяльність фактично нівелює значимість дисциплінарної відповідальності та робить учасників цивільного процесу беззахисними щодо свавілля суду.

Не менш негативними є наслідки від установлення в ч. 3 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» такої підстави притягнення до юридичної відповідальності, як «вчинення поведінки, що порочить звання судді, підриває авторитет правосуддя (щодо чесності, непідкупності, дотримання норм етики) чи інших норм, які установлюють довіру від суспільства» [8]. За відсутності критеріїв та/або чіткого переліку забороненої діяльності посилення на дану підставу під час притягнення судді до дисциплінарної відповідальності може стати інструментом маніпулювання суддею, примушення до прийняття конкретного рішення та порушення основ

правосуддя в корисливих цілях. Існування кодексу професійної етики є недостатнім для охоплення усього змісту даної статті й можливості обґрунтованого оскарження рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності, а тому єдиним шляхом виправлення такої ситуації є визначення конкретної шкоди, як то майну, здоров'ю, безпеці, честі або гідності й позбавлення від абстрактних формулювань у законодавстві.

Ще одним проблемним аспектом є оскарження рішення, адже відповідно до ч. 1 ст. 52 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» «скаржнику надається право оскаржити рішення Дисциплінарної палати до Вищої ради правосуддя лише після надання дозволу на таке оскарження від Дисциплінарної палати» [11]. Існування даної статті ускладнює, а в окремих випадках й загалом унеможливує оскарження рішення Дисциплінарної палати, оскільки потреба в отриманні дозволу є перешкодою у реалізації суддею свого права на захист. Обов'язковим для вирішення такої проблеми є установлення процедури надання дозволу, обов'язку вмотивованої відповіді з боку Дисциплінарної палати щодо відмови у наданні дозволу. Також, варто й встановити строки на прийняття рішення.

Слід констатувати, що сучасний стан адміністративно-правового регулювання дисциплінарної відповідальності суддів потребує удосконалення в аспектах точності й правомірності притягнення до юридичної відповідальності, оскільки надмірність скарг, їх необґрунтованість та потреба наступного оскарження відволікатиме від діяльності в межах розгляду цивільних справ та зменшуватиме вмотивованість судді, вплине на його соціальне забезпечення і можливість подальшого просування по службі.

Недостатність в адміністративно-правових засадах функціонування суду цивільного судочинства порядку та процедур комунікації із органами державної влади та недержавними інституціями слід включати до негативних аспектів сучасного стану його функціонування. Так, комунікація між судом та іншими органами державної влади є необхідною задля покращення втілення принципу стримувань та противаг, оскільки діяльність між органами є об'єднаною, скоординованою та не дублюється. Особливо це стосується діяльності щодо забезпечення функціонування суду, де повинні враховуватися, як думка суддівського самоврядування, так й Мінсоцполітики, а також органів, що формують державним бюджет. Щодо комунікації із недержавними інституціями, то найперше, це стосується засобів масової інформації. Такі зміни дозволять збільшити прозорість та гласність функціонування суду цивільного судочинства. Крім того, ознайомлення із діяльністю суду більш детально дозволить населенню збільшити довіру до їх діяльності, а тому й кількість випадків із зверненням про захист їх цивільних прав.

Таким чином, чинні порядки та процедури комунікації судів цивільного судочинства із органами державної влади та недержавними інституціями, є недостатніми для належного забезпечення такої комунікації. Чинне адміністративно-правове регулювання комунікації між судом цивільного судочинства й іншими органами державної влади та недержавними інституціями негативно впливає на умови, які створюються законодавцем для внутрішньої діяльності суду, адже донесення потреб суддів потребує спрощення бюрократичної системи взаємодії. Зі іншого боку, ігнорується інструмент покращення довіри з боку населення, адже незважаючи на відсутність обов'язкового дозволу з боку суду на присутність ЗМІ на судових засіданнях, самої комунікації не відбувається, що впливає на авторитет суду цивільного судочинства. Тому, обов'язковим є створення окремого нормативно-правового акту, у якому визначалися б адміністративно-правові засади взаємодії суду із недержавними інституціями.

Отже, на основі проведеного дослідження, можливо дійти висновку, що сучасний стан адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства є нестабільним, однак відтворює позитивні тенденції розвитку. На сьогодні, негативні аспекти адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства викликані неузгодженістю законодавства, залишення чинними окремих застарілих норм права та можливості впливу суб'єктивних факторів на кадрове забезпечення судів цивільного судочинства та умови

праці в такому суді. В той же час, адміністративно-правове регулювання функціонування суду цивільного судочинства постійно вдосконалюється через імплементацію міжнародних стандартів, розширення повноважень суддів цивільного судочинства та збільшення контролю, в тому числі й громадського, за його функціонуванням, орієнтиром чому є мета євроінтеграції. Важливо, щоб зміни має послідовний та комплексний характер, були відображені в Стратегії розвитку, а тому були передбачувані, що дозволить поступово позбавитись або нівелювати вплив негативних аспектів адміністративно-правового регулювання функціонування суду цивільного судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Герасимів Т. З. Модернізація судової влади в Україні: основні етапи гармонізаційних процесів. Судова влада в Україні та інших державах: історія і сучасність (аспекти права): матеріали 7 всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції Львів: «Львівська політехніка», 2018. С. 32-36
2. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.10 судоустрій; прокуратура та адвокатура ОНЮА. О., 2016. 28 с.
3. Єгорова В. С. Гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції . Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право, 2012. № 1. С. 135-139
4. Прошутя І. Д. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів в Україні. Право і Безпека, 2014. № 4. С. 64-70
5. Джавадов Хікмет Аловсат огли. Теоретичні проблеми ефективності цивільного судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.03 цивільне право та цивільний процес сімейне право міжнародне приватне право НАНУ Ін-т д-ви та п-ва ім. В. М. корецького. К., 2018. 48 с.
6. Макаровець О. М. Правові засади діяльності апарату суду та місце серед них адміністративно-правового регулювання. Право і Безпека, 2017. № 4. С. 56-62
7. Нестерчук Л. П. Принцип спеціалізації в побудові судової системи України. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2020. № 2. С. 161-163
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2016. № 31. С. 7.
9. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 41. С. 38.
10. Сикал, М. М., Шамрук Н. Підстави дисциплінарної відповідальності судді. Актуальні проблеми правознавства, 2019. № 1 (17). С. 66-72.
11. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. №.7-8 С. 6.